

Konferensrapport

Nordic Bird Observatory Conference – Nordisk fågelstationskonferens

19-21 mars 1999, Aalbaek Gl. Kro, Skagen, Danmark

Från Ånnsjön

Peter Carlsson

Progam

Fredag kväll:

Christian Hjort, ordf. DOF	Officiellt välkomnande och öppnande av konferensen
Bent Jakobsen, Blåvand Fågelstation	Ringmärkningens historia
Knud Pedersen, Skagens fågelstation	Fåglar vid Skagen

Lördag:

Franz Bairlain, Institut für Vogelforschung	The European-African Songbird Migration Project: background and first results
Göran Walinder, Falsterbo	Radiopejling av rörsångare vid Falsterbo
Thord Fransson, RC	Svensk återfyndatlas
Björn Ehrenroth, Hammarö	Höstflyttning hos nötväcka
Pertti Saurola, Finska RC	Sparvhökens flyttning – resultat av ringmärkning vid några finska stationer
Jan-Erik Roer, Lista, Norge	Resultat av systematisk ringmärkning vid Lista och Jomfruland 1990-98
Bent Jakobsen, Blåvand	Resultat av 30 års ringmärkning och fågelräkning vid Blåvand fågelstation
Morten Fredriksen, Nat. Environ. Res. Inst., Danmark	Nya framsteg i användandet av ringmärkningsdata i populationsstudier
Esa Lehtikonen, Biol. Inst., Åbo Univ.	”Plasticiteten” i lövsångarens årscykel ur populationsperspektiv
Carsten Rahbek, Danska RC	Trender hos några tättingpopulationer i Östersjöområdet, på grundval av ringmärkning på Christiansö
Hans Meltofte, Nat. Environ. Res. Inst., Danmark	BioBasis, ett biologiskt övervakningsprojekt i högarktiska Grönland
Carsten Rahbek, Danska RC	Status och framtid för fågelmärkning i Danmark
(Alla)	Debatt om ringmärkningens framtid

Mötesanteckningar

Fredag kväll innebar en liten mjukstart med information om Hans Christian Cornelius Mortensens insatser och Skagen som fågellokal. Mortensen utförde den första vetenskapliga ringmärkningen av fåglar för precis hundra år sedan, en händelse till vars ära denna konferens hölls. Skagen är inte oväntat en bra fågellokal där både land och havsfåglar kan skådas med lätthet. Under presentationen på fredag kväll fick vi veta att fjälluggla har setts på Norderstrand vart tredje år under en lång rad år, och senast den sågs var 1996. Mot slutet av lördagens middag

kom så besked om att några lokala skådare hade sett en fjälluggla, på Norderstrand....

Frans Bairlain berättade om den pågående analysen av ESF-projektets data. Främst var man nu inriktad på att undersöka fåglarnas i) tidsplanering av själva flyttningen, ii) tidsplanering av fettupplagring under flyttningen och iii) att identifiera populationer. Blä så visar flera stationer i södra Skandinavien flera toppar för vissa arter, något som tyder på att flera populationer passerar. Dock har

kuststationerna små eller inga möjligheter att själv avgöra varifrån populationerna kommer, något som Ånnsjön och andra lokaler i fåglarnas häckningsområde har en bättre bild av.

Göran Walinder fortsatte med en presentation om radiopejling av rastande rörsångare i vassarna kring Falsterbo. Rörsångare valdes bl.a. därför att den är en av de vanligaste ESF-arterna. Endast mycket feta fåglar försågs med sändare eftersom man ville studera beteendet precis före avflyttning från området, tex under vilket väder de drar iväg, vid vilken tid på natten detta sker, rörelser i vassen under slutliga fettupplagringen osv. Tyvärr fick jag en känsla av att utvärderingen av resultaten ibland ibland skett med viss övertro på den statistiska analys som använts och att detta kanske lett till en del förhastade slutsatser.

Radiopejling som metod verkar annars vara "hett" just nu. I form av en poster presenterade en ung skådare från Kvismaren (Martin Stervander) sina resultat från trastsångarstudier som bl.a. visade att fåglarna satt förvånansvärt stilla i vassen. Ofta satt de en eller flera dagar inom ett litet område med några få meters radie, för att plötsligt flytta några hundra meter till ett nytt litet område, osv. Detta får naturligtvis konsekvenser för fångsteffektiviteten då man med fasta nätgator endast har chans att fånga fåglarna under de relativt sällsynta förflyttningarna.

Jan Pettersson och Thord Fransson presenterade arbetet med att framställa den svenska återfyndsatlaset som börjar bli någorlunda klar, åtminstone den första delen. Det verkar vara ett gediget arbete, men projektet sinkas inte oväntat av brist på resurser för grundlig dataanalys m.m. Samtliga Sveriges 120 000 återfynd ska finnas med, och alla arter med minst ett återfynd kommer med i sammanställningen.

Björn Eneroth från Värmland var den första amatör-forskaren som höll en presentation på konferensen. Hans budskap var att nötväckor inte är så stationära som de flesta kanske tror. Ganska ofta märkte Hammarö fågelstation av tydliga flyttrörelser hos arten och som belägg för detta presenterades tre återfynd på över 140 km (varav två västerut i Norge).

Pertti Saurola och berättade utförligt om ringmärkning av sparvhökar i Finland och vad det hade givit för resultat. En fråga som studerats var om det kunde finnas olika flyttningsstrategier hos olika kön och olika åldersklasser. Detta visade sig vara mycket tydligt: på hösten kommer först unga honor, sedan unga hanar, gamla honor och sist gamla hanar. Topparna inföll med ganska precis 10 dagars mellanrum, 10 sept – 10 okt i södra Finland. Däremot sågs ingen tydlig geografisk uppdelning av fångsten på de fem stationerna som deltagit utan alla stationer fångade hökar från hela Finland. Pertti och medarbetare hade också konstruerat en ny numerisk statistisk metod för att kunna analysera den geografiska fördelningen av återfynden, men trots att metoden var oberoende av statistisk fördelning kritiserades den för att inte uppfylla kravet på oberoende observationer.

Jan-Erik Roer berättade om arbetet vid de två stationerna Lista och Jomfruland på Norges sydkust. Efter åtta års verksamhet så var det nu dags för utvärdering av verksamheten. Dessa stationer har det kärvt med personal och resurser precis som många andra, i synnerhet de på ensliga öar. Jan-Erik presenterade en rad kriterier med

vilka de bedömde verksamheten. Bland kriterierna kan nämnas att de önskade se samma trender på båda stationerna vilket skulle tyda på att stationerna fångar fåglar från samma populationer, och att ett fåtal dagar inte fick bidra med alltför stor andel av fångsten (vill inte basera resultat på tillfälliga invasioner). Förutom att jämföra trender mellan stationerna jämförde man också med svenska häckfågeltaxeringen och liknande inventeringar som antas ligga närmast "sanningen" om populationsutvecklingen hos många arter. Det senare var ett populärt grepp som flera andra också nyttjade.

Bent Jakobsen som följde Jan-Erik i talarlistan hade hela trettio års data från flyttfågelräkning på Danmarks västkust att arbeta med. Dessa observationer bör ge en bättre bild av förekomsten av arter som av olika anledningar inte märks i stora antal. Ett dråpligt resultat var att antalet sångsvanar kraftigt hade minskat plötsligt under åttiotalet samtidigt som antalet *mindre* sångsvanar hade gått upp i motsvarande grad, och under samma tidsperiod... Man bör alltså komma ihåg att det finns många artefakter som påverkar ens resultat även om de kan vara svåra att hitta! Generellt ansåg Bent dock att kvaliteten på räkningarna hade förbättrats genom åren med allt skickligare fältornitologer och allt bättre utrustning.

Resten av eftermiddagen dominerades av professionella ornitologer och först ut var Morten Fredriksen som diskuterade frågorna i) vilka aspekter av populationsbiologi kan studeras med ringmärkningsdata? och ii) hur ska data samlas in på bästa sätt? Förutom strategier för flyttning och raster kan man också använda märkdata för att beräkna överlevnad och studera spridning / ortstrohet. För överlevnadsberäkningar är det viktigt att skaffa sig en bild av hela livscykeln från födelsetal till dödlighet hos populationen. Som aktuellt exempel tog han skarvarna i Östersjön där överlevnaden uppenbarligen har minskat de senaste åren, något som kan förklaras med kalla vintrar och hög populationstäthet. Ett annat exempel var taltrastens utveckling i Storbritannien som hade varit klart negativ sedan 1975. Man kunde visa att ungfåglarnas överlevnad hade minskat kraftigt under denna tid, och denna minskning var tillräcklig för att förklara artens nedgång. Varför ungfåglarnas överlevnad sjunkit visste man dock ej ännu. För att korrekt kunna uppskatta de sannolikheter som används i överlevnadsberäkningar är det viktigt med standardiserade fångstrutiner. Dessutom är samarbete mellan stationer nödvändigt för att få ihop tillräcklig mängd information.

Esa Lehtonen inledde sitt anförande med att konstatera att "finska somrar är korta, men lyckligtvis tämligen snöfattiga" innan han berättade om sina ruggningsstudier. Han är som många andra intresserad av år fåglarnas tidsplanering av häckning-ruggning-flyttning. Lehtonen utnyttjade en del inte okontroversiella angreppssätt på problemet. I korthet:

- ruggpoäng gavs av summa över pennorna
- endast ruggande fåglar togs med i studien
- datum anpassades till ruggpoäng
- ett tredjegradspolynom anpassades till datapunkterna

Detta var endast marginellt annorlunda än Underhills metod, hävdade han. Personligen tror jag dock mer på en annan av Underhills metoder där både ruggande och icke-ruggande fåglar tas med, och visst vore det naturligare att låta datum vara den oberoende variabeln? Dessutom tror

jag att man inte ska summera ruggpoäng över hela vingen, utan man ska titta på varje penna för sig. Ruggningen börjar då första pennan släpps och slutar när sista är utväxt, i princip behöver man inte titta på mellanliggande pennor om man inte vill studera förloppet i detalj, ruggningsuppehåll etc.

Carsten Rahbek arbetar som chef för Danmarks RC och höll här en mycket pedagogisk föreläsning baserad på frågan "Do we have a silent spring?" Den ställdes med anledning av en bok som publicerats i Storbritannien där författaren hävdade att alla sångfåglar höll på att försvinna och fick stor uppmärksamhet för detta uttalande. Carsten visade dock, baserat på ett flertal undersökningar bl.a. svenska häckfågeltaxeringen, att så inte var fallet *åtmistone inte inom Skandinavien varifrån hans data kom*. Han hade mycket bra kunskaper i statistik och visade på en rad fallgropar inom ämnet.

Den avslutande diskussionen om ringmärkningens framtid ledde inte till något konkret resultat. Många var bekymrade över den höga medelåldern på konferensen, och menade att ungdomar har så mycket annat att göra idag samt beklagade sig över att unga skådare idag bara vill samla kryss. (Att sedan en tredjedel av konferensdeltagarna "drog" på fjällugglan en timme senare är en pikant detalj...) Martin Stervander talade nog för flera av de yngre när han protesterade mot detta synsätt. Visst kan det ligga någonting i beskrivningen, men jag tror inte heller att det är hela sanningen. Det vore dessutom att göra det för lätt för sig, att skylla på de ungas (skådare och potentiella skådare) ointresse. Jag tror nog att ungdomar i allmänhet hade precis lika mycket att göra på 50-, 60- och 70-talen också, men aktiviteterna har förändrats. Alla var också eniga om att vi (ringmärkare) måste "nä ut till" och "informera" allmänheten, men diskussionen ledde tankarna till "vem ska sätta bjällran på katten", dvs inga konkreta förslag lades fram.

Kommentarer och funderingar

Till skillnad från den schemalagda debatten var de informella diskussionerna över fika- och middagsbord mycket intressanta. Bland annat talade jag med flera svenskar om ringmärkningskurser. Faktum är att det finns mer eller mindre organiserade kurser runt om i landet (Ottenby, Rödön, ...) men ingen samordning. Ingen verkar vara beredd att ta ansvaret för en sådan samordning, men samtidigt är man inte helt ointresserad av tanken. Många menar att det är RC:s ansvar. Det var också fler än jag som upplevt istället i ringmärkningsvärlden som mycket diffust. Jag trodde, efter min första säsong i Handöl 1989, att ringmärkningen var mycket välordnad med klara regler om vad som gällde. Det var i alla fall intrycket som gavs av krav på licenser och RC som centralt styrorgan. RC hade då ingen konkret information att dela ut, utan svarade vid förfrågan att man skulle kontakta en ringmärkare i närheten och följa med denne för att lära sig. Det är förvisso det bästa sättet att lära sig ringmärkning från grunden, men jag tror att mycket finns att vinna på samordning av en nationell kursverksamhet som resulterar i jämförbara kompetenshandlingar (tex diplom för genomgången assistentkurs, tättingmärkning, vadarmärkning osv)? RCs nyutkomna ringmärkarguide bör kunna utgöra stommen, eller åtmistone en del av den. Jag tror faktiskt att det skulle kunna vara ett sätt att locka fler till ringmärkningen! Jämför gärna med flertalet idrotter där ungdomar tar

nivåindelning och strävan efter högre nivåer som någonting självklart. Det finns kanske en viss risk att man skrämmer "naturromantiker" som inte alls gillar denna tävlingsinriktade filosofi, men det beror naturligtvis mycket på hur man utformar kurserna. Stationerna skulle dessutom tjäna mycket på detta system eftersom man då vet att "OK, den här killen har gått vadarkursen på Ottenby och tättingkursen i Kvismaren, så han kan nog plocka fåglar utan problem" och därigenom lättare kan planera personalfrågor. På högre nivå skulle kurser vara utmärkt tillfällen för tex kalibreringsövningar och information om nya regler och förordningar. Numera måste tex blodprovundersökningar på fångade fåglar vara godkända av en etisk kommitté (och kan därför i princip bara utföras som forskningsprojekt på högskola/universitet). Dessutom skulle det kunna bli ett sätt för RC att ha uppsikt över vad stationernas personal kan, nu när personliga licenser blir allt mer sällsynta till förmån för stationslicenser.

Övrigt

Att ta sig från Stockholm till Skagen är mycket smidigt och kan göras på drygt sex timmar, med X2000 till Göteborg, snabbfärja till Fredrikshamn och lokalt tåg eller buss till Aalbæk eller Skagen. Vårdshuset där vi konfererade var aningen nedslitet och kitschigt inrett, men hotelldelen var betydligt fräschare. Det utannonserade "Internet Caféet" var helgens antiklimax då det bestod av en (1) uppkopplad dator, och vi påmindes om att det kostade arrangörerna 7 kronor i minuten att vara uppkopplad.

Vädret var mycket bra på fredag och lördag och några korta promenader i byn gav en försmak av våren i form av sjungande bofink, koltrast, steglits m.fl. Söndag morgon då exkursion var planerad var vädret betydligt sämre med duggregn och tämligen frisk vind. Bussen avgick mot Skagen (ca 20 km norrut) först klockan halv nio så jag följde med några andra skådare i en bil redan klockan sex. Belöningen blev en adult vitvingad trut som sträckte förbi stranden där vi stod. När bussen kom med utsövda och nyfrukosterade skådare var vi rätt frusna och handskar och jeans hade precis börjat släppa igenom duggregnet. Övriga obsar denna morgon inkluderade vittrut, havssula, tofslärka, och kornsparv som extra kryddor. Bland icke-ornitologiska iakttagelser kan nämnas tumlare. Sight-seeingen inkluderade förutom rena fågellokalerna också ett litet naturhistoriskt museum och den vandrande sanddynen "Råbjerg mile".